

внесок майже знищеного напрямку сходознавчих традицій України у 1960-ті роки.

Від підписання І. Бутичем довідки з розкриттям псевдонімів «нотаток» та матеріалів Я. Дашкевича за 1962–1965 років [3, с. 124] до відродження О. Пріцаком фахового сходознавчого журналу «Східний Світ» у 1993 році залишалось 28 років.

Література:

1. Бібліографічний покажчик змісту «Архіви України» за 1947–1970 роки. Уклад. А. А. Батюк, М. І. Бутич. Київ: УДНІАСД, 1999. 209 с.

2. Залізняк Б. Ярослав Дашкевич: «Коли твориться держава, твориться і нація» [Електронний ресурс] / Б. Залізняк // Журнал Універсум. 2008. Режим доступу до ресурсу: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2008/1/nacia.html>.

3. Листування Ярослава Дашкевича та Івана Бутича (1960–1986). Упоряд. А. Фелонюк. НАН України. Львів: ІУАД ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення. 2012. 296 с.

4. Дашкевич Я. Майстерня історика: Джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Львів: ІУАД ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення, 2011. 792 с.

5. Дашкевич Я. Україна і Схід. Упоряд. Г. Сварник, А. Фелонюк. Львів: ІУАД ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; ЛНУ ім. І. Франка. 2016. 960 с.

6. Портнов А. Історії істориків. Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. Київ: Часопис «Критика», 2011. 232 с.

7. Циганкова Е. Г. Сходознавчі установи в Україні (радянський період). Київ: Критика, 2007. 292 с.

УДК 94(32)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-93>

Кожолянюк О. В.

ORCID: 0000-0002-3068-6416

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри всесвітньої історії

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Є. В. ЧЕРЕЗОВ – ПЕДАГОГ ТА НАУКОВЕЦЬ

Ключові слова: Є. В. Черезов, єгиптолог, економіка Стародавнього Єгипту, Чернівецький університет.

У цьому році минуло 110 років від дня народження відомого орієнталиста, який зробив вагомий внесок у розвиток українського сходознавства – професора Євгена Вікентійовича Черезова. Він присвятив свою наукову діяльність дослідженню соціально-економічної історії Стародавнього Єгипту і вважається у цій галузі одним із провідних фахівців зі світовим ім'ям [5, с. 85].

Народився Є. Черезов 23 березня 1912 р. у с. Стара Тушка В'ятської губернії [1] у родині Тетяни Григорівни Хлюпіної та Вікентія Михайловича Черезова. Крім Євгена батьки мали ще шестеро дітей [3, с. 27]. Вікентій Михайлович, пройшов довгий шлях від слюсаря електромеханічного цеху Сормово до директора заводу сільськогосподарського машинобудування у Ростові-на-Дону. Репресований більшовицьким режимом, помер він у Ростовській в'язниці 24 листопада 1938 р. [3, с. 27].

Вікентій Михайлович справив значний вплив на формування особистості та інтересів майбутнього вченого. Саме під його впливом Є. Черезов отримав середню освіту [25, с. 5]. У 1930 р. він закінчив середню школу у Москві, де на той час проживали його батьки і тоді ж поступив до Московського планово-економічного інституту [2, с. 272]. По його закінченні, у 1933 р., працював економістом [6, с. 205], а у 1934 р. Є. Черезова було призвано до лав армії. Проходив службу у м. Вітебську в 4-му корпусному артилерійському полку [3, с. 27].

Поступово, як згадував сам професор, його надзвичайно сильно починають приваблювати проблеми історії. Саме це і стало причиною його рішення продовжити освіту. Так, у 1936–1941 рр. він навчався на історичному факультеті Ленінградського державного університету [27, с. 342]. Ще на першому курсі він обрав своєю спеціалізацією стародавню історію, котрою з того часу і займався до кінця свого життя. За роки навчання Євген Вікентійович вивчив давньоєгипетську мову, також він добре володів англійською та німецькою мовами.

У жовтні 1945 р., Євген Вікентійович вступив до аспірантури у Ленінградський державний університет за спеціальністю «Стародавня історія» [2, с. 273]. Навчання в аспірантурі завершилося наприкінці 1948 р. успішним захистом кандидатської дисертації на тему «Грамоти захисту храмів Стародавнього царства Єгипту як історичне джерело (3000–2400 рр. до н. е.)» (1948) [8]. Значну роль у житті дослідника цього періоду відіграли викладачі, серед них його науковий керівник – академік В. В. Струве, під впливом котрого формувалися наукові погляди молодого дослідника [25, с. 6].

Цікавою є історія першої наукової публікації Є. Черезова у «Віснику стародавньої історії» № 1 за 1949 р. [17] Ще в 1932 р., він скопіював раніше невідомі у науці написи на сфінксах, які були розміщені на березі Неви у Санкт-Петербурзі. Незважаючи на той факт, що у 1912 р.

з'явилося про це повідомлення [25, с. 6], молодий дослідник взяв драбину, заліз на сфінкса і ще раз уважно обстежив його. (Про це сам Євген Вікентійович часто з гумором розповідав). Таким чином, йому вдалося виявити раніше невідомі написи розташовані між лопатками сфінкса, на грудях та з тильного боку. Дешифрування та аналіз цих написів і стали темою згаданої вище першої публікації Є. Черезова [25, с. 6]. У результаті цих досліджень до наукового обігу було введено нові документальні матеріали та встановлено дати написів. Науковець вважав, що вони були зроблені в часи царювання фараона Сеті I. [17].

Загалом перші його публікації були присвячені поземельним відносинам у Давньому царстві, науковець також намагався з'ясувати соціальну приналежність таких представників єгипетського суспільства як «мерет», «бак», «хентіуше», «хемуу», рабів-іноземців [11; 12; 13; 14; 15].

Науковцем було досліджено такі важливі соціально-економічні документи як «Грамоти захисту» [8], «Палермський камінь» [9], «Написи Мечена» [16] тощо. У подальших своїх працях вчений досліджував землеробські знаряддя стародавніх єгиптян та методи які вони застосовували у галузі сільського господарства. За наслідками наукових пошуків було опубліковано дві монографії у 1968 та 1969 рр., у яких автор дослідив види рослин, котрі культивувалися єгиптянами, особливості переробки продуктів землеробства, садівництво, полювання і рибальство у стародавньому Єгипті [20].

Отже, у науковому доробку Є. Черезова основне основна увага приділяється проблемам соціальних відносин та економіки Стародавнього Єгипту. Підсумки своїх досліджень вчений виклав у серії різних публікацій, які побачили світ у вигляді фундаментального видання «Техніка сільського господарства Стародавнього Єгипту», низці наукових статей у журналах «Вестник древней истории», «Ежегодник ЧГУ», збірках «Древний мир», «Древний Египет», матеріалах різних наукових конференцій тощо. Видатний науковець-сходознавець В. В. Струве відзначав діяльність професора Є. В. Черезова, зокрема з проблем соціально-економічної історії Стародавнього царства Єгипту, як плідну та цікаву [25, с. 5].

Є. В. Черезов був чи не єдиним єгиптологом, що працював у той період в Україні. Праці Черезова увійшли до міжнародної єгиптологічної бібліографії, що видавалася в Лейдені (Голландія) [27, с. 343]. За сукупність досліджень з економіки Стародавнього Єгипту його в 1965 р. було обрано почесним членом Інституту єгиптології Карлового Університету у Празі [4, с. 604] й почесним доктором Каїрського університету [3, с. 29].

Професор Є. Черезов займався дослідженням у галузі єгиптології на основі аналізу першоджерел, використовуючи передові тогочасні

наукові технології. Український єгиптолог увійшов до когорти не лише видатних радянських, а й світових сходознавців.

Повертаючись до розкриття біографічного поля Є. Черезова, варто відзначити, згідно розподілу який був у той час обов'язковим, Є. В. Черезов з березня 1949 р. розпочинає працювати в Чернівецькому державному університеті спочатку на посаді старшого викладача кафедри стародавньої історії [5, с. 85], а вже в січні 1950 р. він став доцентом цієї кафедри [23, с. 43]. Протягом 1951–1955 рр. Є. Черезов завідував кафедрою стародавньої історії [1]. З 1955 по 1976 рр. працював доцентом кафедри загальної історії. 30 серпня 1976 р. вченою радою Чернівецького університету Є. Черезова було обрано завідувачем кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, яку він очолював до 1981 р. [6, с. 205].

У 1970 р. Євгеній Вікентійович в Інституті історії АН УРСР захистив докторську дисертацію «Техніка сільського господарства стародавнього Єгипту» [21]. У 1972 йому було присвоєно вчений ступінь доктора історичних наук [25, с. 6], а у травні 1973 р. педагог отримує вчене звання професора [1]. У 1977 р. наукове ім'я професора увійшло до бібліографічного довідника радянських сходознавців, що вийшов під редакцією С. Д. Мілібанд [4, с. 604]. Під час роботи в Чернівецькому університеті Є. В. Черезов викладав нормативні курси «Історія стародавнього Сходу», «Археологія», «Історія первісного суспільства», «Етнографія», низку спецкурсів та спецсеминарів [23, с. 43]. В останні роки свого життя вчений розпочав роботу над проблемою історіографії у Німеччині та Австро-Угорщині XIX – початку XX ст. [6, с. 206].

Згідно з архівними документами, у 1981 р. Є. Черезов написав заяву з проханням звільнити його з посади завідувача кафедрою історії стародавнього світу та середніх віків у зв'язку з «похилим віком» [1]. Після чого працював професором, професором-консультантом кафедри до 1988 р. У 1988 р. на 76-му році життя Є. В. Черезов помер. Як згадували його колеги: «В останній день свого життя він працював як завжди: спочатку був на засіданні кафедри, потім прочитав лекцію студентам-заочникам, попрощався з колегами, а через півгодини раптом його не стало...» [25, с. 6]. Похований відомий український вчений-педагог, єгиптолог на Центральному цвинтарі у Чернівцях.

До вивчення наукової спадщини Є. В. Черезова у різні часи неодноразово зверталися викладачі та студенти Чернівецького національного університету. Вивчення наукового доробку талановитого єгиптолога триває.

Література:

1. Архів Чернівецького національного університету. Ф.1: особові справи співробітників університету. Оп. відділу кадрів, 1988. Спр. № 20, Черезов Є. В.
2. Ілюк А. Є. В. Черезов – видатний український єгиптолог. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії. 2013. Т. 1(35). С. 271–279.
3. Коцур А. Єгиптолог Є. В. Черезов (1912–1988) і його наукова спадщина. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип. 1 (140). 2019. С. 27–30.
4. Милибанд С.Д. Библиографический словарь отечественных востоковедов с 1917 года. Москва: Наука, 1995. 763 с.
5. Романова О.О. Історія розвитку єгиптологічних досліджень в Україні // Східний світ. 2003. № 4. С. 82–87.
6. Факультет історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (1940–2011 рр.). Чернівці: Наші книги, 2012 р. С. 205–206.
7. Черезов Е.В. [Рец.] Стучевский И.А. Храмовая форма царского хозяйства Древнего Египта. Москва: Изд-во восточ. л-ры, 1962. 127 с. // Вестник древней истории. 1964. № 1. С. 156–158.
8. Черезов Е. В. Грамоты защиты храмов Древнего царства Египта как исторический источник (3000–2400 гг. до н. э.): Автореф. дисс. канд. ист. наук: 07.00.02 всемирная история. Ленингр. гос. ун-т. Ленинград, 1948. 19 с.
9. Черезов Е. В. Древнейшая летопись «Палермский камень» и документы Древнего царства Египта // Древний Египет: Сб. ст. Москва, 1960. С. 261–272.
10. Черезов Е. В. Земледельческие орудия Древнего Египта // Древний мир. Сб. статей. Москва, 1962.
11. Черезов Е. В. К вопросу о значении древнеегипетских терминов мерет и хентиуше во времена Древнего царства // Вестник древней истории. 1952. № 2. С. 122–126.
12. Черезов Е. В. К вопросу о поземельных отношениях эпохи древнего царства в Египте // Вестник древней истории. 1949. № 3. С. 63–68.
13. Черезов Е. В. К вопросу о рабах-иноземцах в Древнем Египте (по древнеегипетским источникам) // Материалы XIX научной сессии. Черновцы, 1963. С. 261–267.
14. Черезов Е. В. К вопросу о хентиуше – мелких землевладельцах в Древнем Египте // Вестник древней истории. 1950. № 4. С. 166–170.
15. Черезов Е. В. Категории рабов-иноземцев хему (Hm) в Древнем Египте // Научный ежегодник за 1956 г. Черновцы, 1957. С. 167–169.

16. Черезов Е. В. Надписи Мечена // Вестник древней истории. 1964. № 4. С. 96–103.
17. Черезов Е. В. Надписи на Ленинградских сфинксах // Вестник древней истории. 1949. № 1. С. 92–100.
18. Черезов Е. В. Первые земледельцы Древнего Египта // III Всесоюзная конференция по Древнему Востоку. Москва, 1979. С. 96–103.
19. Черезов Е. В. Развитие рыболовства в Древнем Египте // Тезисы докладов XXII научной сессии. Черновцы, 1966. С. 88–91.
20. Черезов Е. В. Техника сельского хозяйства Древнего Египта. Черновцы, 1968. 103 с.; Техника сельского хозяйства Древнего Египта. Черновцы, 1969. 96 с.
21. Черезов Е. В. Техника сельского хозяйства Древнего Египта: Автореф. дисс. д-ра ист. наук: 07.00.02 – всемирная история. Институт истории АН УССР. Киев, 1969. 40 с.
22. Шестаков Ю. Проблемы матеріальної культури стародавніх єгиптян у працях Є. В. Черезова // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. Чернівці: Золоті литаври, 2002. Т. 2. С. 7–11.
23. Шестаков Ю. П. Науково-педагогічна діяльність Є. В. Черезова на Буковині (1949–1988) // До витоків назви краю Буковина (600-річчя першої писемної згадки): тези доп. та повід. II Буковинської істор.-краєзн. конф. Чернівці, 1992. С. 42–45.
24. Шестаков Ю. П., Дияк В. В. Соціально-економічні проблеми Стародавнього Єгипту за працями Є. В. Черезова. Науково-практична конференція студентів і викладачів ЧДУ. Чернівці, 1995.
25. Шестаков Ю. П., Кожолянко Г. К., Хільчевський С. В. Науково-педагогічна діяльність Є. В. Черезова // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії. Чернівці, 1997. Вип. 3. С. 5–13.
26. Шестаков Ю. П., Хільчевський С. В. Соціальні відносини в Стародавньому Єгипті за працями Є. В. Черезова. // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнографії. Чернівці, 1996. Вип. 2. С. 114–121.
27. Юсов С. Черезов Євгеній Вікентійович // Українські історики ХХ століття. Біобібліографічний довідник. Сер. «Українські історики». Київ, 2003. Вип. 2. Ч. I. С. 342–343.